

SIYOSIY DEMOGRAFIYA VA GLOBALLASHUV

Mirzaliyev Ulug'bek

Tarix fanlari bo'yicha falsafa fanlari doktori dotsent

Rajabova Hulkaroy

*Guliston davlat pedagogika instituti Geografiya va iqtisodiy bilim asoslari
yo'nalishi 3-bosqich talabasi*

Annotatsiya: *Ushbu maqolada Siyosiy demografiya va globallashuv haqida ma'lumot berilgan.*

Kalit so'zlar: *Siyosiy demografiya, globallashuv, siyosiy globallashuv, ijtimoiy-demografik siyosat.*

Siyosiy demografiya jahonda va mamalakat miqyosida demografik jarayonlarning ijtimoiy-siyosiy oqibatlarini o'rganadi. Siyosiy aksiyalar va chora-tadbirlarni o'tkazish taktikasi aholining demografik tarkibiy xususiyatlarini inobatga olish zarur. U aholi tarkibi, millati, jinsi va yoshi va ma'lumoti orqali ta'sir ko'rsatadi. Demografik siyosat – aholi soni dinamikasi, tarkibi va aholining boshqa joylarga ko'chish tendensiyalarini saqlash yoki o'zgartirish maqsadida davlat organlari va boshqa aholi takror barpo bo'lish jarayonlarini tartibga soluvchi ixtisoslashtirilgan muassaslarning maqsadli faoliyat turidir. Demografik siyosat aholining sifatli barpo bo'lishini umumiy maqsad qilib birlashgan amaliy faoliyatlar tizimi sifatida ko'rsatiladi. Siyosiy demografiya doirasida quyidagi asosiy yo'nalishlar o'zaro bog'liq:

- ijtimoiy-demografik siyosat;
- aholi siyosati;
- oila siyosati;
- migratsiya siyosati;
- tug'ilishni nazorat qilish;
- demografik jarayonlarni boshqarish.

Har bir mamalakat o'z hududida demografik holatni inobatga olgan holda demografik jarayonlarni nazoratga oladi va turli xil siyosiy yondashadilar. Keng ma'noda aytganda demografik siyosat – aholishunoslik sohasidagi siyosatdir. Davlat demografik siyosatining tarixiy maqsadi esa demografik optimumga (optimal demografik holatga) erishish demakdir. Siyosiy demografiyaning ob'ektlariga mamlakat aholisi, ijtimoiy-demografik guruhlar, aholining ahil mustahkam to'dasi (jipsi), va boshqalar kiradi. Siyosiy demografiyaning tarkibi boshqa har qanday siyosiy faoliyat kabi ikki muhim va bog'liq qismlarni o'z ichiga oladi: aniq maqsadlar tizimini aniqlash va ta'riflash, hamda ularga erishish maqsadida vositalarni rivodjlantirish va amalga oshirish.

Globalashuv – bu butun dunyo bo'ylab iqtisodiy, siyosiy, madaniy va diniy integratsiya va birlashish jarayonidir[1].

Globallashuv – bu xalqaro mehnat taqsimoti, iqtisodiy va siyosiy munosabatlar tizimi orqali bir-biri bilan bog'langan milliy iqtisodiyotlar majmui sifatida tushuniladigan, jahon iqtisodiyoti tarkibini o'zgartirish jarayonlarining o'ziga xos xususiyatlaridan biridir. Transmilliylashtirish va mintaqaviylashtirish asosida iqtisodiyotning chambarchas bog'liqligi hisoblanadi. Shu asosida yagona jahon tarmog'i, bozor iqtisodiyoti, geoiqtisodiyot va uning infratuzilmalari shakllanmoqda, ko'p asrlar davomida xalqaro munosabatlarning asosiy xarakteri bo'lib kelgan davlat suvereniteti[2] ta'sirining pasayishi sodir bo'lmoqda. Globallashuv jarayoni bu davlat tomonidan shakllantirilgan bozor tizimlari evolyutsiyasining natijasidir[3].

Buning asosiy natijasi – global mehnat taqsimoti, kapital, mehnat, ishlab chiqarish resurslarining dunyoviy miqyosdagi migratsiyasi (shuningdek, qoida tariqasida, kontsentratsiya), qonunchilikni, iqtisodiy va texnologik jarayonlarni standartlashtirish, shuningdek, turli mamlakatlar madaniyati bir-biriga yaqinlashishi hamda birlashishidir. Globallashuv tizimli xususiyatga ega, ya'ni jamiyat hayotining barcha sohalarini qamrab oluvchi obyektiv jarayondir. Globallashuv natijasida dunyo o'zining barcha subyektlari bilan bog'lanib, tobe bo'lib bormoqda. Bir guruh davlatlar uchun umumiy bo'lgan muammolar sonining ko'payishi va birlashtiruvchi subyektlarning soni va turlarining kengayishi mavjud[4].

Globallashuvning kelib chiqishi haqidagi qarashlar doimo munozarali bo'lib kelgan. Tarixchilar bu jarayonni kapitalizmning rivojlanish bosqichlaridan biri deb hisoblaydilar. Iqtisodchilar bu jarayonni moliya bozorlarining transmilliylashuvidan ekanligini ta'kidlab kelishmoqda. Siyosatshunoslar demokratik tashkilotlarning keng tarqalishiga urg'u berishadi. Madaniyatshunoslar globallashuvning namoyon bo'lishini madaniyatning g'arbiylashuvi, jumladan, Amerika iqtisodiy ekspansiyasi bilan bog'lashadi. Globallashuv jarayonlarini tushuntirishda axborot texnologiyalari yondashuvlari mavjud. Siyosiy, iqtisodiy va ijtimoiy-madaniy globallashuv bir-biridan farq qiladi. Mintaqaviylashtirish globallashuv subyekti bo'lib, texnologik va iqtisodiy rivojlanishning jahon qutblarini shakllantirishda kuchli kumulyativ samara beradi[5].

Shu bilan birga, „globallashuv“ so'zining kelib chiqishining o'zi shuni ko'rsatadiki, bu jarayonda yetakchi rolni ma'lum tarixiy bosqichlarda sodir bo'lgan xalqaro savdoning jadal o'sishi egallaydi. Birinchi marta „globallashuv“ so'zini („jiddiy xalqaro savdo“ degan ma'noni anglatadi) 1850-yillarning oxirida Fridrix Engelsga yozgan maktublaridan birida Karl Marks ishlatgan. deb yozgan edi: „Endi jahon bozori haqiqatan ham mavjud. Kaliforniya va Yaponiyaning jahon bozoriga chiqishi bilan globallashuv amalga oshdi“[6]. Globallashuv jarayonlarida xalqaro savdoning xuddi shunday yetakchi roli, Marks davrida boshlangan oldingi globallashuv 1930-yillarda, barcha rivojlangan davlatlar qattiq proteksionizm siyosatiga o'tgandan so'ng yakunlanganidan dalolat beradi. xalqaro savdoning keskin qisqarishi.

Siyosatda globallashuv milliy davlatlarning zaiflashuvi bo'lib, ularning suverenitetini o'zgartirish va kamaytirishga yordam beradi. Milliy davlatlarning postmodern davlatlarga aylanish jarayoni mavjud. Bu, bir tomondan, zamonaviy

davlatlar Birlashgan Millatlar Tashkiloti, Jahon Savdo Tashkiloti, Yevropa Ittifoqi, NATO, XVF va Jahon banki kabi nufuzli xalqaro tashkilotlarga tobora ko'proq vakolatlar berishlari bilan bog'liq. Boshqa tomondan, davlatning iqtisodiyotga aralashuvini kamaytirish va soliqlarni kamaytirish orqali korxonalarining (ayniqsa, yirik transmilliy korporatsiyalarning) siyosiy ta'siri kuchayadi. Odamlarning oson migratsiyasi va kapitalning xorijda erkin harakatlanishi tufayli davlatlarning o'z fuqarolariga nisbatan kuchi ham pasayadi.

XXI asrda globallashuv jarayoni bilan bir qatorda mintaqaviylashuv jarayoni ham yuz bermoqda, ya'ni mintaqqa xalqaro munosabatlar tizimining holatiga omil sifatida, global va mintaqaviy munosabatlar o'rtasidagi munosabatlarga ta'siri kuchayib bormoqda. jahon siyosatining tarkibiy qismlari o'zgarimoqda, mintaqaning davlatning ichki ishlariga ta'siri kuchaymoqda. Bundan tashqari, mintaqaviylashuv nafaqat federal shaklga ega bo'lgan davlatlar uchun, balki unitar davlatlar, butun qit'alar va dunyoning bir qismi uchun ham xarakterlidir. Mintaqaviylashtirishning yaqqol misoli Yevropa Ittifoqi bo'lib, u yerda mintaqaviylashtirish jarayonining tabiiy rivojlanishi mintaqalarning ahamiyatini aks ettiruvchi va ularning Yevropa Ittifoqidagi o'rnini aniqlashga qaratilgan „Hududlar Yevropasi“ kontseptsiyasini ishlab chiqishga olib keldi. Yevropa mintaqalari assambleyasi, shuningdek, mintaqalar qo'mitasi kabi tashkilotlar tuzildi.

Global siyosat muammolarini asosan ikkita klub hal qiladi, masalan: Katta yettilik va Katta yigirmalik; ikkinchisi esa asosan iqtisodiy muammolar bilan bog'liq.

Michio Kakuning fikriga ko'ra, o'rtacha iqtisodiy o'sish sur'ati bilan yer tsivilizatsiyasi keyingi 100 yil ichida sayyoraviy tsivilizatsiya maqomiga o'tadi, uning energiya iste'moli sayyora tomonidan Quyoshdan olingan energiya bilan taqqoslanadi.

Rivojlanayotgan sayyora iqtisodiyoti (Yevropa Ittifoqi va boshqa savdo bloklari), yagona sayyora madaniyati, sayyora yangiliklari, xalqaro turizm, kasalliklar va ekologik tahdidlarga qarshi kurash bo'yicha xalqaro sa'y-harakatlar, shuningdek, Michio Kakuning fikricha, rivojlanayotgan sayyora tsivilizatsiyasining xususiyatlari.

Sotsiologiya fanlari doktori, professor, Rossiya davlat ijtimoiy universiteti prorektori Kodin M. I., "Kambag'al va boylar o'rtasidagi daromadlar tafovuti kengaymoqda. Ilm-fan va texnologiyaning jadal rivojlanishi, ilg'or iqtisodiyot " oltin milliard " deb atalmish davlatlar yashaydigan oz sonli davlatlarni qamrab oldi[18]. NDU Makrosotsiologiya markazi rahbari Nikolay Rozovning fikricha, globallashuv barcha aloqalarning mustahkamlanishi sifatida kuchli o'yinchilar uchun imkoniyatlarning katta o'sishiga olib keladi. Globallashuv rivojlanishining muqarrar oqibatlaridan biri nisbiy tengsizlikning keskin kuchayishi, bu esa ijtimoiy keskinlikni kuchaytiradi. Bozordagi keskin raqobat global lumpen massasining paydo bo'lishiga va ijtimoiy darvinistik jarayonlarning ob'ektiv kuchayishiga olib keladi – tabiiy tanlanishning iqtisodiy analogi. Globallashuv sharoitida eng qudratli kuchlar yanada kuchayib bormoqda. Shu bilan birga, VIP zonasi („oltin milliard“) va kambag'al va haddan tashqari aholining pastki qatlami o'rtasidagi farq sezilarli darajada oshadi[19].

Rossiya Fanlar akademiyasining Sibir filiali Tarix instituti direktori Vladimir Lamin demografik muammolarga bag'ishlangan konferensiyada agar „oltin milliard“ haqiqatan ham sayyoramiz janubidagi kambag'al mamlakatlar bilan bo'lishish boshlanmasa, dedi. keyin yaqin kelajakda resurslar uchun shiddatli urushlar keladi.

Globalashuv nafaqat antiglobalistlar va ba'zi siyosatchilar (masalan, Ugo Chaves) tomonidan, balki bir qator iqtisodchilar va olimlar tomonidan ham tanqid qilinadi. Masalan, taniqli iqtisodchi Jozef Stiglits globalashuvning bir qator hozirgi tendentsiyalarini keskin tanqid qiluvchi bir qancha kitoblar yozgan. Stiglits sanoatni vayron qilishini, ishsizlik, qashshoqlikning o'sishiga hissa qo'shishini, ilmiy-texnika taraqqiyotiga to'sqinlik qilishini va sayyoramizdagi ekologik halokatni kuchaytirayotganini ko'plab dalillar va misollar bilan isbotlaydi. U global institutlarning siyosatini tanqid qiladi: JST, XVF, uning fikricha, globalashuv va uning mafkurasi (erkin savdo, xomashyodan erkin foydalanish, global patent huquqi, dunyo sifatida „qog'oz“ dollar va evrodan foydalanish valyutalar, xalqaro institutlarning ichki siyosatga aralashuvi va boshqalar. d.) bir qancha rivojlangan mamlakatlar manfaatlarini ko'zlab, sayyoramizning aksariyat mamlakatlari zarariga[21].

Globalashuv ekologik muammolarga ham ijobiy, ham salbiy ta'sir ko'rsatadi. Shunday qilib, globalashuv tanqidchilari xalqaro mehnat taqsimotining rivojlanishi bilan ko'pchilik xavfli ishlab chiqarishlar ekologik muammolarni hal qilishga qodir bo'lmagan kam rivojlangan mamlakatlarga o'tayotganini ta'kidlamoqda. Bu nafaqat ushbu alohida shtatlarda, balki butun dunyoda ekologik vaziyatning sezilarli darajada yomonlashishiga olib keladi. Bundan tashqari, globalashuv tufayli chiqindilarni birinchi dunyo mamlakatlaridan rivojlanayotgan mamlakatlarga o'z hududlarida yo'q qilish uchun tashish kabi amaliyot mavjud. Biroq, bu mamlakatlarda texnologiyalarning nomukammalligi tufayli qayta ishlash ancha yomon[22].

Savdo va kapital oqimlarini erkinlashtirish bilan tavsiflangan globalashuv xalqaro raqobatni kuchaytirayotganiga ham e'tibor qaratiladi. Raqobatda g'alaba qozonish uchun biznes vakillari o'z shtatlaridan mehnat qonunlarini soddalashtirishni talab qila boshlaydilar, ular o'ta qattiq mehnat qonunlari globalashuv talablariga javob bermaydi, bu esa moslashuvchan mehnat bozorini talab qiladi. Bu esa " pastki sari poyga "ga, ya'ni rivojlangan mamlakatlarda ishchilar huquqlarining kamroq himoyalashishiga olib keladi[23]. Rivojlangan mamlakatlarda ilgari kafolatlangan mehnat munosabatlarini xavfli va himoyalashmagan munosabatlarga aylantirish tendentsiyasi mavjud bo'lib, ular shartnomaviy ish, cheklangan muddatga mehnat shartnomasi, ijtimoiy kafolatlarsiz yoki umuman ijtimoiy kafolatlarsiz to'liqsiz ish kuni kabi bandlik turlarini o'z ichiga oladi. o'z-o'zini ish bilan ta'minlash, qo'ng'iroq uchun ishlash va hokazo.. Shu munosabat bilan ular prekariat haqida gapiradilar. Ba'zi rus sotsiologlari global raqobat va postindustrial jamiyatga o'tish natijasida rivojlangan mamlakatlarda ishsizlik yaqin o'n yilliklarda mehnatga layoqatli aholining 40 % dan 70 % gacha bo'ladi, deb hisoblaydilar. Masalan, Rossiyada, Rosstat ma'lumotlariga

ko'ra, iqtisodiy faol aholining qariyb 20 foizi allaqachon " soxadagi bandlik " da, mehnatga layoqatli aholining 40 foizdan ortig'i rasmiy ish bilan ta'minlanmagan[24].

Ba'zi mualliflarning ta'kidlashicha, globallasuv tug'ilish darajasining pasayishiga yordam beradi. Boshqalar esa globallasuvdan AQSh tomonidan o'zining geosiyosiy raqiblarini zaiflashtirish yoki yo'q qilish vositasi sifatida foydalanilmoqda, deb ta'kidlaydi[25]. Boshqalar shuni ko'rsatadiki, globallasuv spekulativ iqtisodiyotning o'sishiga, tovarlarni ishlab chiqarish va sotishni monopollashtirishga va boylikni kichik guruh („dunyoning hukmron sinfi“) foydasiga qayta taqsimlashga yordam beradi[26].

Globallasuv tarafdorlari barcha zamonaviy jarayonlar va ular bilan bog'liq salbiy hodisalar tabiiy va ularni nazorat qilib bo'lmaydi, deb ta'kidlaydilar. Globallasuv tanqidchilari, aksincha, yirik davlatlar ikkinchisining salbiy ta'sirini sezilarli darajada kamaytirishga qodir ekaniga aminlar. Ularning fikriga ko'ra, bunga barcha sohalarda oqilona proteksionistik siyosat olib borish orqali erishish mumkin: tashqi savdo sohasida, kapital harakati, immigratsiya, shuningdek, jahon valyuta tizimini isloh qilish orqali. Zamonaviy jahon iqtisodiyotiga alternativa, ularning fikricha, 10-20 ta milliy yoki mintaqaviy iqtisodiyotni („erkin savdo zonalari“) shakllantirish bo'lishi mumkin, ular global iqtisodiyotning salbiy ta'siridan proteksionizm va oltin bilan himoyalaniishi kerak. yoki „xom“) valyuta kurslarini belgilash uchun asos sifatida standart.

Ba'zi tadqiqotchilar (D. Stiglitz, N. Xomskiy) transmilliy korporatsiyalar tomonidan dunyoga tatbiq etilgan neoliberal versiyasi bilan globallasuvni ko'p qirrali va ob'ektiv jarayon sifatida aniqlamaslikka chaqiradi va maksimal foyda olishga va rivojlangan va rivojlanayotgan mamlakatlar o'rtasidagi farqni kengaytirishga qaratilgan va globallasuvning boshqa kontseptsiyasini taklif qiladi. Jahon Ijtimoiy Forumi (umuman globallasuvga qarshi kurashayotgan antiglobalistlardan farqli o'laroq) xalqaro kapitalning kuchini kamaytirishga va dunyoda katta ijtimoiy adolatga erishishga qaratilgan.

Sog'liqni saqlash

JSST global iqlim o'zgarishi sayyoramiz bo'ylab iqlim falokatlarini keltirib chiqarayotgani haqida ogohlantirmoqda. Iqtisodiyoti qishloq xo'jaligiga asoslangan davlatlar ayniqsa himoyalannmagan, globallasuvdan iqtisodiy dividendlar esa turmush darajasi yuqori bo'lgan mamlakatlar tomonidan olinadi[13]. Bundan tashqari, yangi kasalliklar pandemiyasi va poliomielit kabi kasalliklarning qaytishi xavfi ortib bormoqda[14].

Aholi migratsiyasi

Globallasuv sharoitida migratsiyaning kuchayishi omillari: qulay transport, axborotdan foydalanish. Globallasuv sharoitida migratsiya tendentsiyalari: migrantlar sonining ko'payishi, aholining yangi guruhlarini (ayollar, past malakali fuqarolar va boshqalar) kiritish. d.), migratsiyaning yangi shakllari (biznes, soliq, sarmoya, nikoh), migratsiyani kriminallashtirish (jinsiy qullik), qabul qiluvchi mamlakatlarda migratsiyaning salbiy milliy oqibatlarini, qabul qiluvchi mamlakatlarda

diasporalarning ko'payishi va kengayishi. Migratsiya, qoida tariqasida, tug'ilish koeffitsienti o'rnini bosadigan darajadan past bo'lgan qabul qiluvchi mamlakatning ishchi kuchini to'ldirishga qaratilgan. Taxminlarga ko'ra, tashrif buyuruvchilar assimilyatsiya qilinadi, ammo assimilyatsiya qilish qisqa vaqt ichida mumkin emas, bu irq-lararo va millatlararo nizolar sonining ko'payishiga olib keladi

21-asrning boshidan boshlab global jamiyat (global jamiyat) tushunchasi jahon ilmiy hamjamiyatida tobora ommalashib bormoqda, bu nuqtai nazardan Yerning barcha aholisi yagona global jamiyatning fuqarolari bo'lib, u quyidagilardan iborat. dunyoning ayrim mamlakatlaridagi ko'plab mahalliy jamiyatlarning.

Amalda, ijtimoiy-media globallashuvi Internetdagi (ijtimoiy tarmoqlar) axborot va munozara maydonchalari asosida kuzatilmoqda[16]. 2012-yilda Google rahbarlari E. Shmidt va D. Koen global jamiyatni yaratishda ijtimoiy tarmoqlar va xizmatlarning alohida rolini ta'kidladilar[17]. Ijtimoiy tarmoqlarning globallashuvi maqsadlari M.Sukerberg tomonidan 2017-yilning fevral oyida chop etilgan yangilangan „Global hamjamiyatni qurish“ nomli Facebook Manifestida ifodalangan bo'lib, unda ijtimoiy tarmoqning dunyoni bog'lash missiyasini amalga oshirish rejalari tasvirlangan.

Globallashuv jarayonining quyidagi umumiy jihatlari e'tibor qaratish mumkin:

a) globallashuv – insoniyat tamadduni rivojining ichki ehtiyojlarini ifoda etadigan ob'yektiv, tabiiy-tarixiy jarayon;

b) globallashuv – ijtimoiy aloqalarning kengayishi va murakkablashuvi oqibatida sayyoramiz miqyosida iqtisodiyot, texnika va texnologiya, axborot-kommunikatsiya, siyosat, huquq, boshqaruv va boshqa sohalaridagi integratsiyalashuv jarayonlarining kuchayishi oqibatida vujudga kelgan holda o'ziga xos tuzilma va institutlarga tayangan holda faoliyat yuritadigan murakkab tizim;

v) globallashuv jarayonining tobora keng ko'lamda namoyon bo'lishi jamiyat hayoti, kishilar turmush tarzi va mentalitetiga (yangi ehtiyojlarning, kommunikatsiya shart-sharoitlari va shakllari, qadriyatlarining paydo bo'lishi, ommaviy madaniyat namunalarini singdirish orqali) jiddiy ta'sir ko'rsatadi;

g) globallashuvning zamonaviy tamaddun rivojining yuqori bosqichi sifatida madaniyat bilan o'ziga xos munosabatlar tizimi shakllanib bormoqda (bir tomondan, madaniy faoliyatning yangi shakl va usullari, uning botiniy mohiyatida tub o'zgarishlar ro'y bersa, ikkinchi tomondan, madaniyatning globallashuv jarayoniga ta'siri kuchayadi).

Hozirgi davrda O'zbekistonda, bir tomondan, globallashuv jarayonining afzalliklaridan (jumladan, iqtisodiyotning barcha sohalarini zamonaviy texnika va texnologiyalar asosida jihozlash, investitsiyalarni keng jalb etish, jahon bozoriga integratsiyalashuv va hokazo) oqilona foydalanish, ikkinchi tomondan, uning salbiy ta'sirini (dunyoning yetakchi davlatlari va transmilliy korporatsiyalarning tabiiy zaxiralarga egalik qilishga intilishi, demokratiyani siljitish strategiyasining amalga oshirilishi, ommaviy madaniyat namunalarining keng tarqalishi, terrorizm va ekstremizmning global tus olishi va hokazo) bartaraf etish borasida pishiq-puxta

o'ylangan izchil siyosat olib borilmoqda. Globallashuv jarayonining ijobiy jihatlarini e'tiborga olgan holda uning g'oyaviy-mafkuraviy ta'siridan ogoh bo'lish, ayniqsa, yoshlarimizni bunday xurujlardan asrab-avaylash g'oyasi muhim ahamiyat kasb etadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

- 1.Wikipediya.uz
- 2.Oyina.uz
- 3.Demografiya.uz